

Warszawa, 18 maja 2020

Prof. Barbara Engelking
IFiS PAN

Recenzja aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej ze szczególnym uwzględnieniem zasadniczego osiągnięcia naukowego dr Piotra Trojańskiego w związku z postępowaniem w jego przewodzie habilitacyjnym

W odpowiedzi na uchwałę Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów z dn. 5 lutego 2020 roku zapoznałam się z przesłanymi mi materiałami obrazującymi rozwój kariery i kompetencji naukowych dr Piotra Trojańskiego oraz dokumentującymi jego działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną w okresie od uzyskania stopnia doktora do złożenia wniosku o postępowanie habilitacyjne. Kierując się kryteriami zawartymi w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14 marca 2003 r.* oraz w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r.* formułuję poniższą ocenę osiągnięć Habilitanta.

I. Ocena aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej Habilitanta w okresie po uzyskaniu stopnia doktora.

Dr Piotr Trojański w 2000 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historii. Od 2000 r. Habilitant jest zatrudniony na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, gdzie piastował różne stanowiska – m.in. był zastępcą dyrektora Instytutu Historii, a od 2010 r. kieruje Pracownią Mniejszości Etnicznych i Narodowych. Wykładał ponadto na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie oraz w Centrum Badań Holokaustu Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Po uzyskaniu stopnia doktora Piotr Trojański prowadził aktywne działania naukowe, dydaktyczne i organizacyjne. Do działań naukowych należy zaliczyć ok. 60 publikacji, w tym jedna monografia podoktorska, 13 redagowanych samodzielnie lub współredagowanych monografii, podręczniki szkolne, programy kształcenia i poradniki dydaktyczne (część z nich ukazała się po angielsku, francusku, niemiecku). Część stanowi

wskazane przez habilitanta osiągnięcie naukowe, które omówię dalej. Należy podkreślić, że w kręgu zainteresowań dr Piotra Trojańskiego pojawia się kilka tematów:

- 1 Historia Żydów w Polsce w okresie międzywojennym
2. II wojna światowa, przede wszystkim Zagłada Żydów i Romów
3. Dydaktyka historyczna

Badania historii Żydów w okresie międzywojennym są kontynuacją pracy doktorskiej, której uzupełniona wersja ukazała się drukiem w 2009 r. (*Żydzi w województwie krakowskim 1918-1939. Studia statystyczne nad aktywnością społeczno- zawodową*). Ten nurt zainteresowań Habilitant kontynuował w okresie po doktoracie, publikując kolejne 6 artykułów poświęconych historii społeczno-gospodarczej Żydów w okresie międzywojennym, przede wszystkim w małych miastach Galicji.

Zainteresowanie drugą wojną światową znalazło wyraz (prócz osiągnięcia naukowego) w publikacjach; dotyczących m.in. Krakowa pod okupacją (wspólnie z prof. Jackiem Chrobaczyńskim), oraz przymusowych migracji polskich obywateli w czasie okupacji (wspólnie z mgr Katarzyną Odrzywołek), w tym dzieci polskich na Wschodzie, tzw. „Dzieci Teheranu” oraz redakcją kilku tomów pokonferencyjnych (polskich i zagranicznych).

Publikacje z dziedziny dydaktyki Habilitanta po okresie doktoratu dotyczą różnych zagadnień z zakresu dydaktyki historii, a w szczególności edukacji związanej z Holocaustem. Te publikacje ważne dla dorobku P. Trojańskiego, szczególnie ze względu na ich społeczną istotność i zawarty w nich potencjał wpływu na pożądane zmiany społeczne poprzez edukację. Zaliczają się do nich rozmaite artykuły naukowe, programy nauczania, podręczniki szkolne i materiały edukacyjne do nauczania historii na różnych poziomach kształcenia. Są to zarówno teksty teoretyczne (w perspektywie ogólnej oraz poświęconej szczegółowym zagadnieniom) jak i poświęcone nauczaniu historii, a oparte na doświadczeniach dydaktycznych Autora. Lista osiągnięć Autora zawiera 26 pozycji, w tym wiele działań międzynarodowych. Był on przez 6 lat nauczycielem historii w szkole podstawowej i średniej, ma więc doświadczenie nauczania nie tylko na poziomie akademickim. Nie dziwi więc, że zainteresowania dydaktyką znalazły wyraz także w pracach wdrożeniowych i popularyzatorskich – dr. Piotr Trojański jest także autorem (lub współautorem) programów kształcenia, podręczników i książek pomocniczych do nauczania historii, przewodników metodycznych oraz scenariuszy lekcji, przede wszystkim dotyczących nauczania o Auschwitz i Holocauście.

Lista publikacji dra Piotra Trojańskiego po 2000 roku liczy 49 artykułów (kilku jest współautorem), 1 monografię oraz 12 publikacji w opracowaniach zbiorowych, katalogach zbiorów, ekspertyz, pracach badawczych. Dr. Piotr Trojański jest także autorem szeregu recenzji, wydawnictw naukowych, artykułów recenzyjnych, sprawozdań z konferencji naukowych oraz wywiadów.

Nieodłącznym elementem zainteresowań dydaktyką Habilitanta są jego działania organizacyjne i popularyzatorskie, do których sam zalicza wykłady, seminaria, wystawy edukacyjne, wywiady do mediów. Chodzi tu jednak o coś więcej – o wielość działań na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, m.in. Stowarzyszeniu Centrum Polsko-Niemieckim w Krakowie (SCPN), Polskim Towarzystwie Historycznym, Europejskim Stowarzyszeniu Studiów nad Holokaustem (European Association for Holocaust Studies), Letniej Szkole Nauczania o Holocauście czy w ramach współpracy z Domem Anny Frank w Amsterdamie.

Do osiągnięć organizacyjnych należy także zaliczyć doświadczenie Habilitanta w dziedzinie współpracy międzynarodowej. Był organizatorem (lub współorganizatorem) licznych konferencji naukowych (a następnie redaktorem powstających na ich bazie publikacji), jest także koordynatorem wymiany pracowników i studentów swojej uczelni z Izraelem (Beit Berl College), ponadto współpracuje z partnerami z Niemiec, Kanady, Danii i Holandii w dziedzinie przygotowania kadr do nauczania o Holocauście. W ramach współpracy międzynarodowej dr Piotr Trojański jest członkiem polskiej delegacji w IHRA, należy do grupy ekspertów przygotowujących nową misję, wizję i strategię działań tej organizacji na kolejne 20 lat.

Jako ekspert służył doświadczeniem współpracując z Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współprace w Europie oraz z Radą Europy, brał udział w wielu projektach o charakterze edukacyjnym, był członkiem Międzynarodowej Rady Oświecimskiej. Wykładał i uczestniczył w konferencjach naukowych w USA, Holandii, Wielkiej Brytanii, Niemczech i Izraelu.

Jeżeli chodzi o działania na forum akademickim – dr Piotr Trojański prócz wykładów na uczelni kształci studentów i nauczycieli zagranicznych w Polsce, od 2006 w Państwowym Muzeum Auschwitz-Brzezinka kieruje studiami podyplomowymi „Totalitaryzm – nazizm – Holokaust”. W ramach tych studiów prowadzi także seminarium dyplomowe, efektem którego jest wypromowanie ponad stu prac dyplomowych. Na Uniwersytecie Pedagogicznym Habilitant wypromował kilkudziesięciu licencjatów i

magistrów historii, obecnie jest promotorem pomocniczym jednego doktoratu i konsultantem kilku innych.

Od 2000 r. dr Piotr Trojański wygłosił 48 referatów na konferencjach, brał udział w pracach komitetów organizacyjnych 31 międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych. Podsumowując: Habilitant w okresie po doktoracie, uzyskanym w 2000 roku, wykazał się imponującą aktywnością naukową, dydaktyczną i organizacyjną. Jego działania zostały zresztą dostrzeżone, docenione i nagrodzone.

II. Ocena osiągnięcia naukowego w przewodzie habilitacyjnym: cyklu publikacji *Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka a pamięć Auschwitz. Węzłowe problemy historii miejsca, polityki pamięci i edukacji o Auschwitz w latach 1945-1999*

Jako osiągnięcie naukowe dr Piotr Trojański przedstawił cykl artykułów, dotyczących zasadniczych problemów historii, pamięci i edukacji w Państwowym Muzeum Oświęcim-Brzezinka. Publikacje poświęcone historii tworzenia Muzeum to dwa teksty przedstawiające miejsce pamięci Auschwitz na tle innych miejsc pamięci zlokalizowanych *in situ* oraz cztery artykuły opisujące powstanie i rozwój Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka. W tych artykułach Habilitant przedstawia historię utworzenia Muzeum na terenie byłego obozu, o co zabiegali byli więźniowie od momentu wyzwolenia. Opisuje problemy z zabezpieczeniem terenu przed grabieżą i profanacją szczątków ofiar przez szabrowników rozkopujących ziemię obozu. Dramatyczne są historie konkretnych uczestników tego procederu, których przyczynami były nie tylko chciwość i demoralizacja, ale także straszliwa bieda okolicznych mieszkańców.

Bardzo ciekawe są losy Międzynarodowego Komitetu Oświęcimskiego, który w znacznym stopniu przyczynił się do rozwoju utworzonego w 1947 r. Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka, a także odnosił sukcesy w staraniach o przyznanie byłym więźniom odszkodowań finansowych oraz w ściganiu przestępców hitlerowskich. Niestety, MKO poległ w walce z machiną propagandową i polityczną PRL – stopniowo został podzielony i zmarginalizowany.

Propagandowa polityka historyczną PRL odniosła także „sukces”, zniekształcając historyczny przekaz PMO-B, budując przekonanie, że to Polacy byli największymi ofiarami II wojny. Treść pierwszych ekspozycji muzealnych, przy pomocy nadużyć i manipulowania, odbiegając od prawdy historycznej, doprowadziła do marginalizacji Zagłady Żydów. Fałszowanie historii byłego obozu polegało głównie na podkreślanu

męczeństwa narodu polskiego przy jednoczesnym przemilczaniu faktu, iż większość ofiar stanowili Żydzi. Byli oni prezentowani jako obywatele krajów europejskich – co służyło celowi polonizacji i internacjonalizacji ofiar obozu. Tego rodzaju zniekształcenia obecne były na wystawie w Muzeum do końca lat 80-tych.

Publikacje dr. Piotra Trojańskiego poświęcone pamięci Auschwitz to 6 tekstów w tym 5 artykułów i 1 wydawnictwo źródłowe, przygotowane do druku przez Habilitanta. W tej serii tekstów jest mowa różnych pamięciach Auschwitz (w Polsce i poza nią), które od początku w pewnym stopniu rywalizowały ze sobą. O ile na świecie Oświęcim stawał się symbolem męczeństwa Żydów, a potem Holocaustu, o tyle w Polsce w okresie komunizmu symbolika i znaczenie obozu było wykorzystywane politycznie, manipulowano historią – najczęściej narodowością ofiar, które miały służyć maksymalizacji cierpienia Polaków. Habilitant przedstawia historię tworzenia pierwszej wystawy muzealnej – bez udziału byłych więźniów Żydów, ale z próbą podjęcia współpracy z Centralną Żydowską Komisją Historyczną. Co ciekawe już wówczas jej przewodniczący, historyk Nachman Blumenthal, oszacował liczbę ofiar żydowskich 1,13 mln – nie przyjęto jednak tych ustaleń, ponieważ były sprzeczne z liczbą, którą podawała komisja radziecka (4 mln). Ta zawyżona liczba ofiar utrzymywała się przez dziesiątki lat, aż do zweryfikowania danych w 1992 r. przez Franciszka Pipera szacującego liczbę ofiar obozu na 1,1 osób, w tym 960 tys. Żydów.

Trzecia część osiągnięcia habilitacyjnego dra Piotra Trojańskiego to publikacje poświęcone zagadnieniom edukacji w Państwowym Muzeum Oświęcim-Brzezinka; liczy ono 8 pozycji, w tym 3 monografie pod redakcją Habilitanta. Najciekawszy (dla mnie) był artykuł oparty na niezwykle źródłach – wypracowaniach młodzieży pisanych po wycieczce do Oświęcimia w 1947 r. Wówczas 33 uczennice krakowskiej szkoły, oprowadzane przez b. więźniów, przedstawiły swoje emocje towarzyszące zwiedzaniu oraz wrażenia z (dopiero co otwartej) wystawy. Wykorzystane przez Autora źródło stanowi cenne świadectwo świadomości młodzieży tamtego czasu. Szkoda, że nie wiemy nic na temat tego, jak przeżyły wojnę autorki tych wypracowań i jakie były losy ich najbliższych...

Z wielkim zainteresowaniem przeczytałam także świetny tekst dra Piotra Trojańskiego o przedstawianiu obozu w Auschwitz – i szerzej – Zagłady Żydów – w polskich podręcznikach do nauki historii. Historia manipulacji i propagandy, pomijania faktów i promowania martyrologii Polaków pozwala częściowo zrozumieć, skąd biorą się dzisiaj w polskim społeczeństwie przekonania na rywalizacji w cierpieniu.

Zaintrygował mnie tekst Habilitanta o potrzebie analizowania mechanizmów psychospołecznych w nauczaniu Zagłady. Całkowicie się zgadzam z argumentami – za Philipem Zimbardo – na rzecz nauczania o ambiwalencji ludzkiego potencjału dobra i zła oraz na zestawianiu Zagłady z innymi przypadkami ludobójstwa. Moje wątpliwości budzi natomiast postulat eksponowania postaw bohaterskich jako wzorców do naśladowania dla młodzieży. Nie mam doświadczeń dydaktycznych z młodzieżą, ale zastanawia mnie, kiedy i w jaki sposób miałyby się ona dowiedzieć o ambiwalentnych postawach Polaków wobec Żydów w czasie okupacji? Czy postulat pierwszy (ambiwalencja potencjału) nie stoi w sprzeczności z trzecim? Jak uświadomić młodzieży, że w czasie wojny (o czym jestem głęboko przekonana) było w tym obszarze więcej zła niż dobra? Czy mamy nie uczyć o donosicielach, szantażystach, Jedwabnem? Mamy pomijać wiedzę o udziale Polaków w wydawaniu i mordowaniu Żydów? Bardzo chętnie przeczytała kolejny tekst dra Piotra Trojańskiego, odpowiadające na moje wątpliwości.

*

Podsumowując, w prezentowanych publikacjach nie dostrzegam żadnych słabości. Artykuły dra Piotra Trojańskiego pokazują dojrzałość i doświadczenie badacza. Jego teksty są przemyślane, oparte na ciekawych, rzadkich i inspirujących źródłach. Biorąc pod uwagę opisane w I części recenzji inne osiągnięcia Habilitanta – naukowe i dydaktyczne oraz jego dokonania na polu organizacji badań naukowych, a także intensywną i wieloletnią działalność ekspercką, popularyzatorską oraz społeczną, z całkowitym przekonaniem stwierdzam, że dr Piotr Trojański jest wyjątkowo dobrze przygotowany do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej.

W konkluzji wyrażam stanowisko, że dotychczasowy dorobek dr Piotra Trojańskiego z przedstawionymi jako osiągnięcie naukowe w procesie habilitacyjnym publikacjami spełnia ustawowe kryteria, wymagane od kandydata do stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Barbara Engelwig